

PENSIONID JA VAESUS EESTIS, EUROOPA LIIDUS NING MUJAL MAAILMAS

Sissejuhatavaid mõtteid hetkeolukorrast¹

Pealkirjas nimetatud kategooriad on omavahel tihedalt seotud ning üldjuhul iseloomustavad osaliselt ka riigi arengutaset ning tema elanike heaolu. Eestis on teiste Euroopa Liidu riikidega võrreldes kõige rohkem pensionäre vaesusriskis, selgub Eurostati 07.02.2020 avaldatud andmetest.²

Kui Euroopa Liidus keskmiselt oli 2018. aastal vanemate kui 65-aastaste seas vaesusriskis 15 % inimestest, siis Eestis on see näitaja üle kolme korra (M. R.: 3,6 korda) suurem – selliseid on 54 %. Eestile järgnevad Läti 50 % -ga, Leedu 41 % ja Bulgaaria 30 % -ga. Kõige madalam oli vaesusriskis pensionäride osakaal Slovakkias (6 %), Prantsusmaal (8 %), Kreekas (9 %), Taanis, Luksemburgis ja Ungaris (10 %), selgub Euroopa Liidu statistikaameti koostatud ülevaatest.

Pensionäride vaesusrisk on viimastel aastatel kasvanud – kui 2013. aastal oli EL-i keskmine tase alla 13 %, siis nüüd on see kaks protsendipunkti kõrgem. Siiski on vanemate inimeste vaesusrisk Euroopas keskmiselt madalam kui tööealiste hulgas, kus vaesusriskis oli 2017. aastal 17 % inimestest. Eesti pensionärid on rikaste riikide seas ühed kõige vaesemad.

Samas on Eestis EL-i madalaim lõhe meeste ja naiste pensionide suuruse vahel – kui Euroopa Liidus keskmiselt said mehed 30 % suuremat pensioni kui naised, siis Eestis on see erinevus meeste kasuks ainult 1 %. Väiksem sooline lõhe on ka Taanis (7 %) ja Slovakkias (8 %), suurimad erinevused on aga Luksemburgis (43 %), Maltal (42 %), Hollandis (40 %), Austrias (39 %).

Siiski on Eesti mees- ja naispensionäride vaesusriski erinevus üks EL-i suurimaid. Kui Euroopa Liidus keskmiselt oli vaesusriskis naispensionäride hulk 3-4 protsendipunkti suurem kui meespensionäride hulgas, siis Eestis oli sama erinevus 17 protsendipunkti. Suurem oli see ainult Leedus (18 protsendipunkti) ning Eestist pisut väiksem Bulgaarias

¹ Eelnevatel aastatel kirjutasime seda sissejuhatavat rubriiki „Sissejuhatavaid mõtteid hetkeolukorrast“ koos oma hea saksa sõbra ja kolleegiga, paraku meie hulgast 18. oktoobril 2019 lahkunud Kieli Rakendusülikooli emeritprofessor dr. Manfred O. E. Hennies'iga. See oli Manfredi idee ja peamiselt Euroopa Liidu kui terviku aktuaalsetest probleemidest lähtuvalt. Siinjuures Manfred'ile palju tänu selle toreda algatuse ja kirjutamise eest!

Seekordses ajakirja numbris püüan ma nüüd esialgu ükski hakkama saada ning rohkem ka Eesti probleemidele tähelepanu pöörata. Tõsi, saksa ja inglise keelsed tekstid (nüüd kokkuvõtted) on eesti keelsest artiklist lühemad kirjutatud. Peatoimetajana kirjutasin eeskätt seepärast, et seda rubriiki jätkata ja Manfred'it sõbralikult meenutada! Ega peatoimetaja peagi eriti palju kirjutama, see ikka rohkem teiste autorite pärusmaa! Samas olen edaspidi valmis kaasautorit kaasama või veel parem oleks, kui üldse keegi teine (või teised) selles rubriigis kirjutavad.

Ettepanekud on teretulnud!

² Vaesusriskis pensionäride osakaal riigiti. Autor/Allikas: Eurostat; ERR: 8.02.2020, kell 09.36 (Vikerraadio). Ka järgnevate lõikude arvanded on samast allikast.

(15 protsendipunkti) ja Tšehhis (13 protsendipunkti). Samas oli Hispaanias, Maltal ja Itaalias hoopiski meespensionäride vaesusrisk kõrgem – kahes esimeses vastavalt 3 ja viimasel 1 protsendipunkt.

Eurostat defineeris vaesusriskis olevaks inimese, kelle sissetulek oli väiksem kui 60 % riiklikust mediaanpalgast. Eesti Maksu- ja Tolliameti (MTA) andmetel oli 2018. aasta neljanda kvartali mediaanväljamakse Eestis 1058 eurot. Sellest 60 % on 635 eurot. Keskmise 44-aastase staažiga vanaduspension suureneb 45 euro võrra³, tänaselt 483 eurot 528 euroni. Kuigi 1. aprillist 2020 tõusis Eestis pension keskmiselt 45 euro võrra, ületavad väheste täiendavate pensionäride pensionid 635 euro piiri. Seega jääb ikkagi väga suur osa Eesti pensionäridest vaesusriskis olevateks, sh enamus doktorikraadi ja pika kõrgkoolistatäajaga õppejõud.

Kui siia tuua näiteks Eesti ülikoolist pensionile jäänud doktorikraadiga dotsendi (Associate Professor) pensioni suuruse – ca 580-600 eurot (I kvartal 2020), kellel on tööstaaži ülikoolis üle 40 aasta, siis on enamuse Eesti ülikoolide pensionäridest õppejõude vaesusriskis. Olukord on mõnevõrra parem kui kellelgi õnnestub kasvõi osaliselt edasi töötada või leiab mingid muud täiendavad sissetulekuallikad. Ka emerituse staatus koos mõningase lisatasuga teeb olukorra veidi paremaks, kuid selle saavad vähesed (staaži, rahanappus jms).

Naeru- ja häbiväärne olukord! See näitab, et Eesti Vabariigi majanduspoliitika ja eesmärkides on midagi väga olulist viltu! Kujunenud olukorda ei saa ka täielikult varasema Nõukogude korra (ja tänase Eesti Vabariigi suhtelise vaesuse) kaela ajada, sest kõrgkoolides olid siis (näiteks, 70-80-ndatel aastatel) palgad teaduskraadiga dotsentidel-professoritel olulisemalt kõrgemad kui Eesti keskmine palk (vahe oli 3-4 kordne; kateedrijuhataja kohal töötades oli vahe veelgi suurem). Seega, tasus pingutada ja palju töötada, et ülikoolis ametis olla. Selle palgaga oli võimalik suhteliselt hästi elada ja ka pensionipäevadeks valmistuda. Ka suhteliselt korralikud täiendavad sissetulekud olid võimalikud (lepingulised uurimistööd, loengud väljaspool ülikooli, konsultatsioonid ettevõtetele jms).

* * *

Maailma kõige rikkamaid riike ühendava Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD)⁴ ülevaate kohaselt on Eesti pensionärid oma arenenud riikide eakaaslastega võrreldes samuti ühed suhteliselt kõige vaesemad ning nad saavad pensionil olla lühema osa oma elust kui paljudes teistes riikides.

³ Tänavu tõuseb vanaduspension keskmiselt 45 eurot. [<https://www.sm.ee/et/uudised/tanavu-touseb-vanaduspension-keskmiselt-45-eurot>] 3.06.2020

⁴ OECD on arenenud tööstusriike koondav rahvusvaheline organisatsioon, mis tegeleb peamiselt majanduspoliitikaga: üldise teabevahetuse, andmete kogumise, statistika avaldamise, majanduse analüüsi, prognoosidega. Kuigi organisatsiooni fookuses on majandus, paneb OECD rõhku ka teiste majanduse ja arenguga tihedalt seotud valdkondadele nagu tervishoid, haridus, keskkond, sotsiaalpoliitika, avalik haldus. OECD formaalne eesmärk on tugevdada demokraatiat ja soodustada vabaturumajandust kõikjal maailmas. Organisatsiooni kuulub 36 rikkast ja demokraatlikku riiki.

Eestis on Lõuna-Korea järel OECD suuruselt teine suhtelises vaesuses elavate pensionäride osakaal. Kui Lõuna-Koreas on suhtelises vaesuses elavaid üle 65-aastaseid inimesi umbes 44 %, siis Eestis 35 %, OECD riikide keskmine on aga 14 %, selgub avaldatud OECD pensioniülevaatest. Eestis keskmiselt elab allpool suhtelise vaesuse piiri 15,7 % inimestest.⁵

Eesti on ka nende riikide hulgas, kelle inimeste eeldatavast elueast moodustab pensionil oldud aeg kõige lühema osa ning tulevikus lüheneb veelgi. OECD riikides keskmiselt saavad praegu tööturule sisenevad inimesed prognoosi kohaselt veeta pensionil 33,6 % oma elueast ja need, kes praegu pensionile siirduvad 32 %. Eestis saavad nüüd tööturule sisenevad inimesed eeldatavalt pensioni nautida 25 % oma elueast, praegu pensionile minevad inimesed aga märksa kauem ehk ligi 30 % oma elueast. Eestist veel lühem on oodatav pensionil veedetud aeg Lätis, Leedus, Poolas, Ungaris, Taanis, Iirimaal ja Itaalias. Eesti on ka üks väheseid OECD riike, kus noortel, kes saavad pensionile aastakümnete pärast, on eeldatav pensioniaeg lühem kui praegustel pensionäridel.

Eestis on otsustatud tõsta pensionilemineku iga ja siduda see tulevikus oodatava elueaga. Alates 2026. aastast algab Eestis pensioniiga 65. eluaastast, märgib OECD oma raportis.

Eesti on ka nende riikide hulgas, kus mõjub töötuks olemine kõige rängemalt tulevase pensioni suurusele. Kui inimene on olnud viis aastat töötu, siis tema tulevane pension on rohkem kui 10 % keskmisest väiksem Eesti kõrval veel ka Austraalias, Tšiilis, Islandil, Lätis, Koreas, Mehhikos, Poolas, Slovakkias ja Türgis, selgub raportist. OECD riikides keskmiselt toob viieaastane töötus 6,3 % -se pensioni vähenemise. Eesti on samas üks riike, kus pensionärid maksavad oma sissetulekult kõige vähem tulu- ja sotsiaalmaksu.

Eesti on jäänud OECD riikide keskmisest maha riiklike pensionite kulude osakaalult valitsuskuludest. Kui 2000. aastal oli pensionikulude tase OECD-s keskmiselt 16,3 % ja Eestil 16,7 % valitsuse kogukuludest, siis 2015. aastaks oli OECD keskmine tõusnud 18,4 % -ni, Eesti keskmine oli tõusnud aga 17,4 % -ni valitsuskuludest.

OECD märgib samas, et Eesti koos Leedu ja Slovakkiaiga on suurendanud sidet inimeste palkade ja pensioniks panustamise ning tulevase pensioni suuruse vahel. Raportist tuleb samas ka välja, et Eestis on kaugelt kõige väiksem lõhe meeste ja naiste pensionide suuruses – umbes 3% (Eurostati andmetel 1%), samas kui OECD keskmine on 25 % ja Saksamaal isegi üle 40 %.

* * *

Eesti kogu elanikkonnast elas aastal 2018 vaesusriskis 24,4 %, mida on rohkem kui aasta varem. Ühtlasi oli Eestis vaesusriskis või sotsiaalse tõrjutuse ohus elavate inimeste osakaal Euroopa Liidu keskmisest suurem.⁶

⁵ Eesti pensionid on väiksemad kui lääneriikides. Autor/allikas: Yui Mok, PA Wire/ PA Images / Scanpix. Ka järgnevate lõikude arvandmed on samast allikast.

⁶ Veerand Eesti inimestest elab vaesusriskis. Postimees, 16.10.2019.

[<https://majandus24.postimees.ee/6803049/veerand-eesti-inimestest-elab-vaesusriskis>].

Ka järgnevate lõikude arvandmed on samast allikast.

Eurostati andmetel elas 2018. aastal Eestis vaesumise või sotsiaalse tõrjutuse ohus 318 000 inimest. Aastal 2017 oli vaesusriskis 305 000 inimest ehk 23,4 % Eesti kogu elanikkonnast. Aastal 2008 oli vaesusriskis aga 291 000 inimest ehk 21,8 % elanikkonnast. Seega oli kümne aastaga kasvanud Eestis vaesusriskis elavate inimeste osakaal 2,6 % võrra.

Euroopa Liidus tervikuna elas 2018. aastal vaesumise või sotsiaalse tõrjutuse ohus 21,7 % elanikkonnast ehk 109,2 miljonit inimest. Kõige kõrgem vaesumise või sotsiaalse tõrjutuse ohus inimeste osakaal Euroopa Liidu liikmesriikidest oli 2018. aastal Bulgaarias, kus selliseid inimesi oli 32,8 %. Järgnesid Rumeenia – 32,5 %, Kreeka – 31,8 %, Läti – 28,4 %, Leedu – 28,3 %, Itaalia 27,3 – % ja Hispaania – 26,1 %. Madalaim vaesumise või sotsiaalse tõrjutuse riskis elavate inimeste osakaal oli 2018. aastal Tšehhis, kus selliseid elanikke oli 12,2 %. Järgnesid Sloveenia – 16,2 %, Soome – 16,5 %, Holland – 16,7 %, Taani ja Prantsusmaa – 17,4 % ja Austria – 17,5 %.

* * *

Eesti Statistikaameti andmetel elas 2010. aastal suhtelises vaesuses 17,5% Eesti elanikkonnast. Rikkaima ja vaeseima viiendiku sissetulek erines enam kui viis korda (M. R. 5,3 korda).⁷ Seega, võrreldes aastaid 2010, 2017 ja 2018 (vt eespool), oli Eesti elanike heaolu halvenenud ning vaesuses elavate inimeste hulk kasvanud.

* * *

Eelnevast tulenevalt, kolme institutsiooni – Eurostat, OECD ja Eesti Statistikaamet – andmetele tuginev lühiartikkel peaks andma rohkem mõtlemisainest ja tõdemust, et Eestis on veel väga palju arenguruumi ning tõepoolest alles seejärel on mõtet end ka paljude edukate riikidega positiivses võtmes võrrelda.

Veebruaris – aprillis (juunis), 2020

Pirita-Kosel, Tallinnas

Matti Raudjärv

⁷ Suhtelises vaesuses elas mullu iga kuues Eesti elanik. Statistikaamet. 16.12.2011 [<https://blog.stat.ee/tag/vaesuse-piir/>]